

Jämställdhet – en kommunal angelägenhet?

Av MAUD EDUARDS och ULRIKA THOMSSON

A struggle for gender as a political dimension is going on in the municipality of Lidköping. The authors show how this tussle is expressed in the open discussion as well as in a hidden agenda-setting. The purpose of the article is to bring out spoken and unspoken norms and regulations when it comes to what can be said and done and by whom in Swedish local politics. The study reveals that the arguments brought forward against activities towards equality of opportunity between women and men have been many, and that men's opposition has made the process more difficult. Lidköping is because of this considered to suffer from a democratic deficit. The authors mean however, that in the light of other relevant research, Lidköping is not the only municipality with these problems.

Kön och politik

Jag har väl den uppfattningen att [männen i partiet] förväntar sig att kvinnor ska vara på samma sätt som inom frikyrkan: hålla sig i bakgrunden och serva och helst inte ha några egna åsikter (intervju med kvinnlig folkpartist 1996-04-16).

Det finns ju en maktkamp mellan könen. Man måste våga säga att det är

klart att [männen] måste rucka på sig, annars kommer vi ingen vart. Det är det här lite snälla som gör det så segt (intervju med kvinnlig vänsterpartist 1996-04-18).

Det finns en rädsla för vad vi kan hitta på när vi gaddar oss samman vi allihopa, alltifrån att vi är tjänstemän på relativt hög nivå till att vi är politiker, både landstingspolitiker och riksdagspolitiker (Hannaprojektet delrapport 1995:21).

Kvinnliga politiker uttrycker missnöje både med manliga politikernas förväntningar om att kvinnor bör hålla en låg politisk profil – och med att kvinnor snällt anpassar sig till dessa förväntningar. De bedömer också, ibland med viss glädje men oftast lite uppgivet, att kvinnors gemensamma aktiviteter inger farhågor. Uttalandena ska ses som inlägg i de samtal och uppgörelser som pågår i Lidköping om vad som är kvinnligt och manligt och om hur jämställdhetsarbete bör bedrivas. Kön spelar, kort sagt, roll i det dagliga politiska arbetet i kommunen. Formulerat så allmänt faller Lidköping väl in i en jämställdhetspolitisk diskussion som pågår mer eller mindre intensivt över hela landet.¹

Samtidigt vet vi att det finns både politiker och forskare, som utan att verka besvärade, kan teckna en värld där kön är en osynliggjord, marginaliserad och rent av ifrågasatt social och politisk dimension. Man kan, med Marja Keränen, tala om en strategisk icke-debatt (1993:17). Andra forskare, som är intresserade av att komma bakom det formella och öppna, talar om betydelsen av icke-beslut och "hidden agendas". En gemensam tanke är att politik utformas även på andra nivåer än de synliga och att dessa skeenden är väl så avgörande för händelseutvecklingen (Bachrach och Baratz 1972, Lukes 1974).

Vi antar, på basis av tidigare forskning, att könsproblematiken för en sådan undanskymd tillvaro i politiken. För att få en mer komplett bild av hur kampen om kön som politisk dimension kommer till uttryck i Lidköping vill vi lyfta fram såväl den öppna diskussionen som den dolda dagordningen och

icke-beslutens betydelse. Det handlar om hur jämställdhetsfrågorna (av)politiserats i kommunen.

Lidköping – vid Väneren

Detta är en berättelse om en medelstor kommun vid Vänerens södra strand, med drygt 36 800 invånare, en ganska jämn fördelning mellan kvinnor och män både i befolkningen och arbetskraften, med drygt 70 procent av kommunens barn i barnomsorg och 37 anmälda fall av kvinnomisshandel.² En relativt ordinar svensk kommun.

Vi har ingen klart formulerad föreställning om hur en god svensk demokrati bör se ut, med ett viktigt undantag: Vi betraktar kön som en politisk dimension som måste integreras i demokratisk teori och praktik. Vi kommer att diskutera Lidköping i jämförelse med några andra kommuner i Sverige, där liknande studier av attityder till jämställdhetspolitik genomförts. Ambitionen är att se eventuella mönster. Avslutningsvis kommer vi att tolka vad som hänt i Lidköping både i ljuset av en alternativ feministisk demokratiföreställning och mot bakgrund av att jämställdhet mellan kvinnor och män är ett centralt formulerat mål i svensk politik. Det gör vi framför allt genom att peka ut hur krav och motsättningar i termer av kön har tystats ner och fått ge vika.

Att principen om jämställdhet endast tillgrips när den inte står i strid med andra viktigare principer konstaterades redan i *Det uferdige demokratiet* (Eduards et al 1983:231). Men att jämställdhetsfrågorna allt oftare kommer i öppen kon-

flikt med andra politiska mål och principer är också viktigt att notera. Sammantaget menar vi att könspolitiken måste vägas in i en mätning av den demokratiska temperaturen i Lidköping.

Vårt syfte i den här artikeln är att lyfta fram både uttalade och outtalade normer och regler för vem som får säga och göra vad i svensk lokalpolitik. Man kan se det som en kamp om tolkningsföreträde på tre nivåer: om politikens räckvidd, hur samhälleliga problem ska "göras" till politik samt hur kvinnor i politiken bör uppträda. Utgångspunkten är att det – väl invävt i uppgörelsen om kön som politisk dimension – pågår ett ständigt skapande av föreställningar om kvinnligt och manligt, vad som utmärker en kvinna respektive en man och hur de bör förhålla sig till varandra. Denna könskonstruktion sker överallt: i sovrummet, skolan, riksdagen, såpoperan, kriget – och i Lidköping.

Mer konkret är vi intresserade av att analysera motsättningar i Lidköping såväl vad gäller jämställdhetspolitikens innehåll som dess handläggning. Tanken är att det råder oenighet mellan företrädare för kommunen som önskar upprätthålla den rådande demokratiska ordningen och kvinnor som ifrågasätter gällande principer för vad som är legitimt att kräva och göra. Det här betyder varken att vi ser kommunen eller kvinnorna som enhetliga och sammanhållna grupperingar. Vad vi menar är att i det ögonblick kommunen fattar beslut om sin jämställdhetspolitik har könsproblematiken fått en institutionaliserad definition. Vi är också medvetna om att kvinnor både agerar som grupper i politiken och att de har olika politiska upp-

fattningar.

Jämställdhetsarbetet

Valet 1976 resulterade i en klar borgerlig majoritet efter flera år av oklara majoritetsförhållanden i fullmäktige. 1978 beslöt fullmäktige att tillsätta en arbetsgrupp för att utreda förutsättningarna för ökad jämställdhet mellan kvinnor och män i kommunen. Initiativet togs av socialdemokraternas fullmäktigegrupp, som i en motion pekade på att de förändrade samhällsförhållandena krävde att också Lidköpings kommun engagerade sig i denna fråga. En moderat ledamot reserverade sig med hänvisning till att initiativet borde komma uppifrån, från riksnivå, och inte nedifrån. Dessutom menade hon att "det kanske skulle upplevas positivt av både kvinnor och män om denna fråga inte blev politiserad" (Kommunstyrelsens protokoll 1978-08-31).

Arbetsgruppens uppdrag bestod i att "redovisa förutsättningar respektive hinder för mäns och kvinnors jämställdhet i frågor som kan relateras till yrkesroller i kommunal förvaltning, till fritidsaktiviteter, service, studie- och yrkesrådgivning samt utbildning". Därtill skulle gruppen föreslå åtgärder syftande till att förbättra jämställdheten i övrigt inom "kommunens kompetensområde" (Förslag till riktlinjer 1981-03-27:2). I november 1980 skickades arbetsgruppens förslag till riktlinjer ut på remiss.

Gruppens arbete hade redan från början präglats av oenighet. "Vi hade olika uppfattningar om hur hårt man

skulle skriva sig fast i ett program", förklarade arbetsgruppens ordförande, en manlig centerpartist. Kontroversen gällde framför allt huruvida man skulle formulera sig starkare med ordet "skall" eller mildare med ordet "bör". Ordföranden ville utarbeta ett program som angav mål och inriktning i jämställdhetsarbetet, medan i första hand vänsterpartiets kvinnor³, de "unga, friska och militanta tjejerna", som ordföranden själv betecknade dem, ville se skarpare formuleringar (intervju 1996-01-17).

Under remissbehandlingen utbröt en strid kring programrubriken "rekrytering", som i huvudsak syftade till positiv särbehandling av underrepresenterat kön. I förslaget stod bland annat "att vid platsannonsering av lediga anställningar skall underrepresenterat kön uppmanas söka" samt "att vid urval av personal skall — vid lika kvalifikationer — underrepresenterat kön ha företräde". Formuleringarna var alltså könsneutralt formulerade och avsåg inte att ge kvinnor någon specifik favör.

Kulturnämnden ville att ordet "skall" i programformuleringarna skulle bytas ut mot ordet "bör". Gatukontoret menade bland annat att uppdelningen i mans- och kvinnodominerade yrken troligen aldrig skulle komma att försvinna, av den enkla anledningen att könen har olika fysiska förutsättningar, vilket gör det "mindre lämpligt att kvinnor sätter kantsten eller lägger plattor, arbetar i skogen med motorsåg eller hämtar latrin eller sopor". Dessutom, skrev gatukontoret, måste väl ändå utgångspunkten vara "att den som är mest kvalificerad också skall ha tjänsten" (Gatukontoret yttrande 1980-12-30:1ff).

Drätselkontoret hade en liknande syn på kompetensproblemet:

Detta förslag kan tydas negativt för sökande från det kön som är överrepresenterat och dessa kan då avstå från att söka en tjänst. Med föreslagen annonsformulering kan vi då få ett mindre antal sökande och *lägre kvalifikationer* på sökandena än vad som annars skulle ha varit fallet (Drätselkontoret yttrande 1981-02-03:1, vår kursiv).

Förvaltningschefen avfärdade positiv särbehandling av underrepresenterat kön vid likvärdiga kvalifikationer med att "[i] enskilda fall är det väl ändå möjligt att kommunen kan ha skäl att göra en annan avvägning någon gång" (Sammanställning av remissvar 1981-03-10:4). Ekonomichefen menade att förslaget om att övervaka efterlevnaden av jämställdhetsfrågorna var "onödig byråkratisering" och att "[ökad] jämställdhet kan åstadkommas utan dessa åtgärder" (ibid:6).

Kommunstyrelsen beslöt i maj 1981 att återremittera arbetsgruppens förslag till kommunstyrelsens arbetsutskott. Kommunstyrelsens ordförande ville se en avsevärd uppmjukning av de ursprungliga förslagen där alla "måste" och "skall" byttes ut mot "bör". Han hade påverkats av en formulering i förvaltningschefens remissyttrande, vars huvudpoäng var att jämställdhet är dyrt:

De åtgärder som föreslås kräver en stor kommunalekonomisk satsning. (...) De som hoppas på ett snabbt genomförande blir kanske besvikna. Det borde därför anges att riktlinjerna innebär en principiell ansats som får förverkligas i den takt ekonomin tillåter (Personal-

nämnden sammanträdesprotokoll
1982-02-24, bilaga till §26).

Ett steg fram och ett tillbaka

Jämställdhetsfrågan kom upp i kommunfullmäktige i maj 1982 i form av två förslag, ett från kommunstyrelsens ordförande respektive ett från personalnämnden, som tillstyrkte jämställdhetsgruppens ursprungliga skrivningar. Två nya tilläggsförslag, hämtade från vänsterpartiets remissvar, kunde båda ställa sig bakom. Innebörden i det första var "att affärer och kiosker uppmanas att ej saluföra tidningar, där kvinnor framställs som sexobjekt, utnyttjas och förnedras". Det andra tilläggsförslaget innehöll ett krav på en allmän översyn av porrfilmsubudet (Kommunfullmäktige sammanträdesprotokoll 1982-05-24).

Arbetsgruppens ordförande yrkade bifall till förslaget från kommunstyrelsens ordförande. Vänsterpartiets starka politiker, en ung kvinna, yrkade å sin sida på bifall till jämställdhetsgruppens ursprungliga förslag, men hade också flera tilläggs- och ändringsyrkanden. Hon föreslog bland annat att män skulle uppmanas att ta ut föräldraledighet, att olika kvinnoorganisationer skulle informera om jämställdhet i skolan samt att kommunen måste utgå ifrån att barnomsorg för alla barn är en förutsättning för jämställdhet. Dessutom förespråkade hon att alla kommunens kvinnoorganisationer skulle bjudas in för att diskutera startandet av en kvinnojour, en debatt som hade initierats i kommunen i början på 1980-talet.

Under omröstningen i fullmäktige

fick vänsterpartiet med sig socialdemokraterna. Då de borgerliga kvinnorna valde att lägga ner sina röster bifölls personalnämndens förslag med 22 röster mot 19. Dessutom lyckades vänsterpartiets kvinnliga politiker få sina ändrings- och tilläggsyrkanden antagna i programmet. Flera borgerliga ledamöter reserverade sig mot utgången, varav två kvinnor och 13 män. Jämställdhetsprogrammet uttryckte handling och inte bara mål, kvinnospecifika åtgärder och inte endast könsneutrala formuleringar, insatser gällande våld och sexualitet och inte bara frågor som rör den offentliga sektorn.

I juni 1982 skickade arbetsgruppens ordförande ett brev till kammarrätten, i vilket han anförde besvär mot att fullmäktiges beslut inte hade tillkommit i laga ordning. Vid behandlingen i personalnämnden och kommunstyrelsen hade ärendet rubricerats som "riktlinjer för jämställdhet mellan kvinnor och män inom Lidköpings kommun". Kansliets kallelse till kommunfullmäktige däremot hade lydelsen: "riktlinjer för jämställdhet mellan kvinnor och män inom Lidköpings kommuns förvaltningar". Arbetsgruppens ordförande menade att ärendet var felaktigt utlyst då jämställdhetsarbetet till största delen rörde hela kommunen och inte bara den kommunala förvaltningen. Men det verkliga skälet var ett annat berättar han:

Jag trodde att fullmäktige skulle ta ett "bör"-beslut, men det kommer vänsterpartiet att överklaga på formella grunder eftersom ärendet inte var formellt utlyst (...) Det gjorde ju då att hela programmet, hela fullmäktiges

beslut upphävdes, och programskriften gällde inte (intervju 1996-01-17).

Till skillnad från arbetsgruppens ordförande ansåg den kvinnliga stadsnotarien att kommunen likväl kunde ha gjort rätt eftersom "tidigare handläggning och utsända bilagor var väl känt för ledamöterna och härutöver till övervägande del avser jämställdhet för anställda inom kommunens förvaltningar" (Kommunkansliet yttrande 1982-09-29). Stadsnotariens förslag fick dock inget gehör i kommunstyrelsen. När ärendet kom upp i fullmäktige yrkade vänsterpartiets unga, kvinnliga politiker att besvären skulle lämnas utan bifall, men en knapp majoritet ville annorlunda. Vänsterpartiets fullmäktige grupp reserverade sig mot beslutet (Kommunfullmäktige sammanträdesprotokoll 1982-10-25).

Kammarrätten upphävde kommunens riktlinjer för jämställdhet i en dom i december 1982. Stadsnotariens resonemang — att tidigare rättsfall som också innehållit en felaktig rubrik ändock ansetts riktigt kungjort då ärendet varit känt för ledamöterna — lämnades utan hänseende av rätten. Arbetet med Lidköpings kommuns jämställdhetsarbete lades ned. Debatten hade "tappat stinget" som arbetsgruppens ordförande uttryckte det (intervju 1996-01-17).

Jämställdhetsarbetet återupptas

Valet 1982 resulterade i oklara majoritetsförhållanden och samregerande. I april 1985 beslöt kommunstyrelsen att

arbetsgruppen för jämställdhet skulle rekonstrueras i syfte att revidera de riktlinjer för jämställdhet som fullmäktige antagit i maj 1982. Den nya arbetsgruppen om fyra kvinnor och fyra män kom, så när som på ett undantag, att bestå av samma ledamöter som i den föregående gruppen. Även ordföranden var densamma.

Fortfarande väckte rubriken "rekrytering" de starkaste känslorna i programarbetet. SACO/SR:s representant i arbetsgruppen varnade för de svårigheter som kunde uppstå i samband med särbehandling av underrepresenterat kön. En annan invändning formulerades som att "riktlinjerna bygger på alltför omfattande åtgärder för att förändra kvinnans situation, samtidigt som det ej anger ett konkret handlingsprogram" (SACO/SR yttrande 1985-05-20).

Efter viss debatt enades jämställdhetsgruppen om att i huvudsak hålla fast vid de ursprungliga förslagen i "skall"-form. Efter påpekande från SACO/SR:s representant om att inte enbart kvinnor exponeras i porrtidningar byttes emellertid ordet "kvinna" ut mot det könsneutrala "människa" i att-satsen om pornografi. I januari 1986 gick förslaget ut på remiss igen, med likartade invändningar som följd.

Fastighetsnämnden beslöt efter proposition att alla "skall" i programmet skulle bytas ut mot "bör", vilket fick de socialdemokratiska ledamöterna att reservera sig. Även i kulturnämnden gick uppfattningarna isär mellan de borgerliga ledamöterna å ena sidan och socialdemokraterna och vänsterpartiet å den andra. I byggnadsnämnden beslutades med sex röster mot fem att alla "skall" i

riktlinjerna skulle bytas ut mot "bör". Miljö- och hälsoskyddsämnden argumenterade för att "delar av de föreslagna riktlinjerna kommer att medföra ett väsentligt merarbete till *obetydlig nytta för någon inblandad*" (Miljö- och hälsoskyddsämnden sammanträdesprotokoll 1986-02-06, vår kursiv). Gatukontoret menade att "långsiktiga jämställdhetsplaner knappast [kan] bli annat än ett allmänt uttalande (...) Värdet av sådana ej konkretiserade planer kan starkt ifrågasättas" (Gatukontoret remissvar 1986-02-05). I socialnämnden yrkade två kvinnliga politiker från socialdemokraterna respektive vänsterpartiet att jämställdhetsgruppen borde stå fast vid de radikalare formuleringarna.

De kritiker som inte trodde på ett program överhuvud taget avgick med segern, ty remissomgången fullföljdes aldrig. Fram till 1990 rådde total tystnad om kommunens jämställdhetsarbete. Trots att socialdemokraterna och vänsterpartiet gått samman och lyckats behålla programmets skarpare formuleringar tog inget av partierna upp frågan till ny diskussion. Den kvinnliga vänsterpartisten som stred med arbetsgruppens ordförande i den första omgången av jämställdhetsarbetet ger sin version av saken:

Det kändes rätt uppgivet när man hade fått igenom ett förslag som man egentligen inte trodde att man skulle få igenom, för vi trodde aldrig att borgarkvinnorna skulle lägga ner sina röster. Så när [arbetsgruppens ordförande] kunde överklaga och få bort hela programmet på en så löjlig bagatell, gjorde det att man blev lite uppgiven faktiskt. Det kändes som att det är ingen idé med detta program (intervju 1996-04-18).

Arbetsgruppens ordförande menar att tystnaden berodde på att det inte fanns något "djupt och brett engagemang" kring frågan, inte heller från fackligt håll. Jämställdhetsprogrammet var en lågprioriterad fråga i förhållande till andra frågor, berättar han, men den negativa inställningen rörde snarare hanteringen av frågan än själva sakinnehållet (intervju 1996-01-17).

En urvattnad kompromiss

I augusti 1990 återupptogs jämställdhetsarbetet, men mer av en slump och på initiativ uppifrån. JämO ville veta vem som var jämställdhetshandläggare i kommunen och fick till svar av personalsekreteraren att denna funktion följer personalsekreterartjänsten och att jämställdhetsarbetet i kommunen inte fullföljts (Servicekontoret brev 1990-08-16). När frågan nu på nytt aktualiserades i Lidköping – 12 år efter fullmäktiges första initiativ i ärendet – sammanföll diskussionerna med den nya, skärpta jämställdhetslagstiftningen på riksnivå och socialdemokraternas lansering av "varannan damernas".

I mars 1990 antog kommunstyrelsen principen om att arbetet med jämställdhet i kommunen skulle vara en del av ett personalpolitiskt program. Fem år senare, i mars 1995, fastställde fullmäktige en jämställdhetspolicy för kommunen. Den innebar att varje förvaltning årligen ska utarbeta en jämställdhetsplan vars resultat ska redovisas för fullmäktige. Att man plötsligt kallade jämställdhetsprogrammet för policy förklarade arbetsgruppens ordförande med att

det "låg i tiden" (intervju 1996-01-17). Den kvinnliga vänsterpartisten är dock av annan uppfattning:

Jag tror att avsikten med detta var att få ihop en pappersprodukt som man sen kunde lägga i byrålådan och gå vidare (...) de var rädda för att det här skulle kunna bli något, att man var tvungen att verkligen göra någonting åt jämställdheten, inte bara producera ett papper (intervju 1996-04-18).

Kommunens jämställdhetspolicy består av fyra områden: löner, arbetsmiljö, arbetstider samt rekrytering/kompetensutveckling. Den har således reviderats och förkortats avsevärt i jämförelse med de ursprungliga riktlinjerna. De förslag som parterna så livligt debatterat tio år tidigare fick inget utrymme i de nya diskussionerna. Varken frågan om pornografi eller kvinnojourer finns med i programskrivningen, dock ska sexuella trakasserier förebyggas. Det som återstår är förslaget om positiv särbehandling. Policyn har, efter beslut i kommunstyrelsen, kompletterats med en skrift, *Idéer till fortsatt arbete*, om hur de fyra policyområdena kan utvecklas. Det handlar om att utbilda i kvinnligt och manligt språk, ta fram könsneutrala beskrivningar av titlar och arbetsuppgifter, diskutera löner, analysera sjukfrånvaro och annan statistik ur ett könsperspektiv samt påverka attityder och värderingar (Kommunstyrelsens arbetsutskott 1995-09-25).

Kommunens nuvarande jämställdhetsansvariga berättar att kommunen – när vi skriver oktober 1999 – håller på att utarbeta en ny jämställdhetspolicy. Arbetet leds av en tillfällig utsedd ar-

betsgrupp som består av tre politiker och två tjänstemän. Till skillnad från 1995 års policy arbetar kommunen nu med så kallad jämtegrering, att jämställdhetsperspektivet ska integreras i den övriga kommunala verksamheten.⁴ Man menar att detta innebär att aktivt vända sig utåt mot brukarna/kommunmedborgarna. Jämställdhetsfrågorna ska också lyftas in i kommunens övriga styrdokument. Med hjälp av dessa förändringar hoppas handläggaren att jämställdhetsarbetet kommer att upplevas som en mer naturlig del i den övriga kommunala verksamheten (samtal 1999-10-06).

Motståndets politik

Jämställdhetsarbetet i Lidköping har präglats av oenighet, tröghet och undanmanövrer. Den jämställdhetspolicy som gäller idag har värkt fram i etapper under många år. I denna process har motståndarna starkt ifrågasatt värdet av ett omfattande och radikalt jämställdhetsprogram. Bakom formuleringstvisterna låg en kamp – ibland öppen men ofta dold – om programmets själva existens.

En invändning har varit att ett program är meningslöst; det kommer inte att fungera, för män och kvinnor är i grund och botten olika. Ett annat motargument går ut på att det är onödig byråkratisering/politisering; samhället kommer ändå att bli jämställt till slut. Budskapet är att attityderna undergår en långsam förändring i rätt riktning. För det tredje hävdas att det är trevligare som det är, utan program. Ytterligare en invändning är att det skulle kos-

ta för mycket för kommunen att åta sig stora jämställdhetsreformer. Såväl arbetsgruppens ordförande som kommunstyrelsens ordförande, båda centerpartister, kopplade ihop programmets framtidsutsikter med kommunens budget och ekonomi. Skynda långsamt var tanken eller, som sista utväg, avvakta tills någon tar initiativ uppifrån. Så blev det också. Där de lokala aktivisterna gick bet lyckades den nationella lagstiftningen till slut förmå Lidköping att skaffa sig en jämställdhetspolitik.

Sammantaget ser vi fem olika invändningar mot ett aktivt jämställdhetsarbete: a) det går inte, b) det går ändå, c) det är bra som det är, d) det blir för dyrt, samt e) låt andra ta initiativ. Alla argumenten går ut på att undvika att frågan tas upp just nu av just oss.

Det förekommer, enligt Albert O. Hirschman (1996), tre typer av argument mot samhällsförändringar. *Tvärtomargumentet* används för att peka på att förändringar slår fel, de leder bara till motsatta effekter. Hirschman menar att detta argument ofta används i debatten mot den sociala välfärdsstaten. *Meningslöshetsargumentet* betonar det lönlösa i förändringsarbetet. Endast ytan kan förändras, i grund och botten kvarstår allt som förut, är tanken. *Äventyrlighetsargumentet* används för att peka på de negativa resultat eller kostnader som kan bli följden av en viss förändring.

Samtliga Hirschmans kategorier återfinns i jämställdhetsdebatten i Lidköping. Det handlar om att hitta argument för att slippa bedriva en viss politik. Men det tycks också finnas en speciell underton i det könspolitiska meningsutbytet, som manifesteras i att näs-

tan alla säger sig vara positiva till ökad jämställdhet. Men när det kommer till verkställande framträder invändningarna. Frågan som diskuteras hos tvivlarna är var gränsen för kommunens politiska ansvar ska dras. Det gemensamma är att vilja göra så lite som möjligt, att inte vidga definitionen av politik. Relationen mellan kvinnor och män bör undantas från politiska ingrepp.

Oviljan mot att anta ett jämställdhetsprogram syns också i hanteringen av frågan. Att som arbetsgruppens ordförande inlämna besvär till kammarrätten över en felformulering kan tyckas vara en väl öppen undanmanöver. Det måste också betraktas som anmärkningsvärt att ordföranden i jämställdhetsgruppen agerade för upphävandet av ett program som hade klubbats i fullmäktige. När så den nya arbetsgruppen tillsattes, med samma ordförande och i stort sett samma ledamöter som inte kunnat enats tidigare, står vi inför ännu ett exempel på uttalat motstånd. Det är föga förvånande att jämställdhetsarbetet gick i stå.

Tre tolkningar

Motsättningar i svensk politik kan renodlat tolkas på tre sätt, som individuella åsiktsskillnader eller som klass- respektive könsintressen. Dessa motsättningar kommer till uttryck på olika nivåer. Vi tänker oss, à la Joan W. Scott, att kön konstrueras både som kulturella symboler, som föreställningar om manligt och kvinnligt i politiska ideologier och som könsuppdelning i politiska organisationer (Scott 1996).

Kampen om kön som politisk dimension kan i Lidköping avläsas både i symboliska termer, här tolkad som en kamp om (kommun)politikens gränser, i ideologiska termer som en uppgörelse om hur kvinnors erfarenheter ska över-sättas till politik, och slutligen som en strid om villkoren för kvinnors närvarorätt. På samtliga nivåer finns en öppen och en dold dagordning, där åsikter och intressen vävs ihop på olika sätt. I svensk politisk praktik är vänster-höger och individuella preferenser institutionaliserade motsättningar, som kan hanteras av den politiska ordningen. Kön däremot är en tankefigur, som ordningen har svårt att integrera. Det är den konfliktdimensionen vi vill avtäcka.

Den mest synliga aspekten av jämställdhetsarbetet i Lidköping går att tolka i termer av vänster-höger. Initiativet till att utarbeta ett jämställdhetsprogram kom från den socialdemokratiska fullmäktigegruppen. Även vänsterpartiet tog tidigt på sig en aktiv roll. De borgerliga partierna ville genomgående driva en mer försiktig linje. Redan vid programdiskussionens start 1978 ifrågasattes behovet av en jämställdhetsplan från moderat sida. I den första arbetsomgången, fram till 1982, var det vänstern som drev frågan framåt. Även under remissomgången 1986 var de ideologiska positionerna tydliga, med vänsterpartiet och socialdemokraterna som försvarare av skrivningarna från den ursprungliga jämställdhetsplanen mot de borgerliga partierna. Det rådde föga enighet över blockgränsen vare sig om behovet av ett program eller om hur ett sådant skulle utformas.

Även de politiskt aktiva kvinnorna

var oense om programmets utförande. Det fanns en viss samverkan mellan kvinnor från socialdemokraterna och vänsterpartiet. De borgerliga kvinnorna lade ner sina röster vid omröstningen i fullmäktige 1982. Till skillnad från vänsterpartiets framträdande kvinnliga politiker valde dessa kvinnor att undvika uppslitande strider genom att inte öppet ställa kvinnors intressen mot mäns. Röstnedläggningen kan tolkas som ett gränsöverskridande samarbete kvinnor emellan, om än dolt. Denna tysta medverkan ledde till att det första jämställdhetsprogrammet faktiskt gick igenom.

Vi kan se att kvinnors samarbete mot det manliga motståndet har sett olika ut i Lidköping. Beroende på situationen har kvinnor valt att samarbeta antingen öppet, över partigränserna, eller i form av ett tyst stöd, genom att avstå från att rösta i fullmäktige. Här måste frågan ställas vilka strategier som är möjliga för kvinnliga politiker att ta till när de kläms mellan förväntningar från sina partikamrater, å ena sidan, och från kvinnor i andra partier, å den andra. Det politiska handlingsutrymmet blir begränsat.

Öppet valde emellertid dessa kvinnor partiloyalitet före en könspolitisk strategi. På så sätt fick jämställdhetsarbetet karaktären av en vänster-högerkonflikt. Arbetsgruppens ordförande menar att dessa frågor stod högre upp på den politiska dagordningen, ju längre ut på vänsterkanten man kom (intervju 1996-01-17). Den kvinnliga vänsterpartisten bekräftar att jämställdhetsfrågan var en partipolitisk fråga men också en könsfråga: "De ledande politikerna och tjänstemännen var ju män" (intervju

1996-04-18).

Jämställdhetsfrågan drevs av enstaka kvinnor, inte grupper av kvinnor. Den främsta var vänsterpartiets starka politiker men också kvinnor från socialdemokraterna syntes i debatten. Det som utmärkte den kvinnliga vänsterpartistens arbete var att hon satte kvinnors villkor och intressen mot mäns, det vill säga hon lyfte explicit fram makt i jämställdhetsarbetet. Det radikala makt-språk hon använde sig av medförde att hon fick många emot sig. Hennes åsikter definierades som "frånstötande, militanta vänsterdiskussioner", något som enligt arbetsgruppens ordförande bidrog till att de borgerliga partierna fick en negativ inställning till programmet. Motståndet mot de få radikala kvinnornas krav visade sig också tydligt i kvinnojourfrågan, här formulerat av den manliga, före detta socialchefen och jämställdhetshandläggaren:

Man kände ett hot från de unga kvinnorna. De var kompetenta, de var rappa i mun och etablissemanget kände en viss oro inför deras framfart (...) Om de får maktpositioner här, hur kommer de då att jobba vidare? Kommer de att ställa väldiga krav? (intervju 1996-04-17)

Många borgerliga politiker uttryckte under 1980-talets vänsterframgångar i kommunen en oro för vad dessa kvinnor kunde ta sig till. Genom att avfärda vissa individer som bråkiga menar vi att de ursprungliga kraven om att förbättra kvinnors villkor doldes. Om det inte vore för dessa kvinnor, är den bakomliggande tanken, skulle (köns)harmonin i kommunen vara möjlig.

Feminism

En tolkning i termer av kön är att det var den kvinnliga vänsterpartistens feministiska hållning som var grunden till det starka motståndet. Ett tydligt exempel var hennes tilläggsförslag om pornografin där könskonflikten blir extra tydlig: kvinnors intressen skall värnas och män skall ställas till svars som män. Den kvinnliga politikern från vänsterpartiet definierade könsojämlikheten i kommunen som ett strukturellt snarare än ett individuellt problem. De skrivningar i jämställdhetsprogrammet som man inte kunde enas om handlade just om kvinnor och män som grupper samt om den sneda maktfördelningen mellan könen. I dessa formuleringar omnämndes kvinnor antingen explicit, som i pornografi-satsen, eller implicit, som vid positiv särbehandling. Trots att alla kunde ställa sig bakom tilläggsförslagen i fullmäktige 1982 fanns det alltså skilda ideologiska uppfattningar bakom. På så sätt kan politiken ses som ett spel där olika – även oheliga – allianser är möjliga.

En feministisk strategi innebär konflikt, samarbetssvårigheter och "rödstrumpestämpel", vilket är samma sak som att inte vara en "riktig kvinna", hävdar den kvinnliga vänsterpartisten (intervju 1996-04-18). Det är möjligt att diskutera barnomsorg, löner och kvinnors hälsa, det vill säga frågor som är relativt partineutrala och som inte pekar ut kvinnor som underordnad grupp. Det är betydligt svårare att få gehör för krav om att göra det privata politiskt, att öppet benämna kön som politik. Det kommunala språkbruket kretsar kring be-

grepp som människa, kompetens, kvalifikationer, familjevåld, klienter, budget och ekonomi.

De ordval som de flesta remissinstanser förespråkade var också försiktiga. Att döma av diskussionerna ansågs det alltför radikalt, alternativt felaktigt, att diskutera kön och makt som sammanflätade fenomen. Synliggörandet av dominansförhållanden och förtryck, det vill säga strukturella problem, förhindrades effektivt. Motståndarsidans strategi gick ut på att omvandla den feministiska argumenteringen till en vänsterideologisk hållning. Avväpnandet skedde genom hänvisning till att förslagen kom från "fel" parti. Feminism blev liktydigt med vänster och kunde på det sättet avvisas.

Genom att dels konstruera jämställdhetsprogrammet i könsneutrala termer, dels avfärda de frågor som kunde definieras som kvinnors specifika intressen, doldes maktförhållandet mellan könen. Kommunens slutgiltiga hållning, som kan avläsas i beslutet 1995, är att det inte finns någon intressemotsättning mellan könen som berättigar till en jämställdhetspolitik som tar ställning för kvinnor. Budskapet är att kvinnors villkor inte bör förbättras på mäns bekostnad. Att kvinnor förnedras i porrindustrin eller att mäns kompetens normalt värderas högre än kvinnors föranleder inga könsspecifika formuleringar.

Den förhärskande hållningen i Lidköping är att medborgaren i första hand är människa, en individ, vilket naturligtvis rycker undan grunden för ett politiskt arbete som ska främja jämställdhet mellan två urskiljbara grupper, kvinnor och män. Genom att förneka könets be-

tydelse bidrar kommunen till att upprätthålla de föreställningar om kön som råder just nu. Undvikandet och tystnaden blir inlägg i debatten för den rådande ordningen.

Lidköping – som vilken annan kommun som helst?

[Lidköping] är vare sig bättre eller sämre än någon annan kommun. Jag tror inte att vi är sämre i alla fall (intervju 1996-01-17).

Uttalandet av arbetsgruppens ordförande kan tolkas som en förhoppning om att vara som alla andra, att inte låta Lidköping skämma ut sig i en jämförelse med andra kommuner. Hur kan då en könsmodell i Lidköpings kommun se ut? Vi ställde frågan om det fanns en speciell "Lidköpingsmodell" när det gäller arbetet med jämställdheten till de kommunalpolitiker som intervjuades våren 1996. Ett svar var att toleransen för och förståelsen av behovet av jämställdhetspolitik är mindre i en landsortsstad än i en storstad. Politikerna pekade också på traditionella värderingar i en jordbruksbygd och utbildningsfientlighet som hinder för förändringsarbete.

Frågan är om Lidköping är som alla andra kommuner i Sverige. Vad vet vi om jämställdhetspolitiken i ett komparativt perspektiv? Den senaste forskningen på området är väl sammanställd av Ingrid Pincus och Janneke van der Ros i *Likestilte demokratier?* (1999; jämför

Pincus 1997). De inleder med att konstatera att kommunen blivit en allt viktigare arena för jämställdhetspolitik. De påpekar också att det tar tid för de statliga målsättningarna att nå ut till kommunerna. Risken är stor att decentraliseringen leder till att " 'kampen' (...) bli pulveriserat" (Pincus 1999:192).

Den enda statliga reglering som finns av kommunernas jämställdhetsarbete är att de som arbetsgivare måste följa jämställdhetslagen. Och här har JämO med lagändringen 1991/1994 fått ett större ansvar gentemot kommunerna. Alla arbetsgivare med fler än tio anställda ska upprätta jämställdhetsplaner. "Samtidigt som staten har ökat sina ambitioner vad gäller det aktiva jämställdhetsarbetet tycks arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna för kommunerna ha sänkt sina", skriver Pincus och van der Ros (ibid:199).

De lokala jämställdhetskommittéerna, som uppges finnas i 60–70 kommuner, är ett kommunalpolitiskt initiativ och ansvar. Pincus forskning visar också att kvinnliga politiker ofta varit drivande i arbetet för att inrätta jämställdhetskommittéer. Om jämställdhetshandläggaren får uppbackning kan jämställdhetsfrågorna vinna gehör, annars tycks det vara ett segt arbete (ibid:200). Även andra kommunstudier visar att det främst är kvinnor som intresserar sig för jämställdhetsarbete (Hedlund 1996).

Regeringen initierade 1988 ett femårigt jämställdhetsprojekt, det så kallade Pilotkommunprojektet, som skulle bedrivas i kommunerna Bengtsfors, Umeå och Södertälje mellan 1989 och 1993. I den utvärdering av projektet, som gjorts av Ingrid Pincus, framgår att flertalet

män i kommunernas ledningsskikt agerade så att jämställdhetsarbetet försvårades. Alla intervjuade sa sig vara positiva till jämställdhet. Ändå kunde de handla i rakt motsatt riktning.

Passivitet, i form av *tystnad* och *skenhandling* var den vanligaste motståndformen i de tre kommunerna, enligt Pincus studie. Mer aktiva motståndformer kom till uttryck när väl jämställdhetsfrågan stod på dagordningen. Motargument kunde vara att hävda att jämställdhetsproblemen är *oåtkomliga* eller *oförenliga* med andra, viktigare uppgifter. Via *urholkning* reducerades möjligheterna för olika jämställdhetsåtgärder att få en reell betydelse. Urholkningen gick också ut på att förklena kvinnors aktiva insatser i jämställdhetsarbetet. De påstods vara redan frälsta, aggressiva, oseriösa et cetera (Pincus 1999:207ff; kursiv i original).

I en undersökning av synen på jämställdhet hos manliga kommunalråd och kommunchefer i Västerbotten, som initierats av Länsstyrelsen i Västerbotten, sammanfattar författarna informanternas föreställning om jämställdhet som att det är "en viktig fråga, men att det inte på något sätt är nödvändigt att ändra samhället i grunden för att nå fram till ett jämställt samhälle" (Rönblom et al 1998:39). Tre byggstenar i jämställdhetsbegreppet urskiljs i svaren. Den första är att kvinnor och män är olika, men att de bör leva under likvärdiga villkor. En oro för att spänningen mellan könen skall försvinna uttrycks dock av några av de intervjuade. Den andra principen är att kvinnor och män ska samarbeta för att uppnå jämställdhet. Intressekonflikter mellan könen är av ondo. Den

tredje principen, slutligen, är att jämställdhetsarbetet ska ske frivilligt. Frivilliga handlingar betraktas som naturliga handlingar (ibid:41f). Samtliga föreställningar legitimerar en återhållsam linje, eller med Malin Rönnblom et al, en jämställdhetspolitik där retoriken fungerar som praktik.

Motståndet mot att definiera kön som en politisk dimension är starkt, såväl i Lidköping, som i Bengtsfors, Södertälje, Umeå och andra platser i Västerbotten. Om det är exakt likt, eller något bättre eller sämre i Lidköping än i en genomsnittskommun, är inte så intressant. Det viktiga är snarare att se att det finns mönster i hanterandet av frågan. Man kan ana att strategierna för att bevara den rådande ordningen är sig tämligen lika över landet.

Ett stort hinder för utvecklingen av det politiska jämställdhetsarbetet tycks vara den passivitet som många män uppvisar, trots att de säger sig vara positiva till utvecklingen av jämställdhet mellan kvinnor och män. Genom tystnad, skenhandlingar, motargument och urholkning av initiativ görs jämställdhetspolitiken uddlös, både i Lidköping och i andra kommuner. Företrädare för den kommunala demokratin försvarar sig mot att resonera politiskt i termer av kön, paradoxalt nog även i jämställdhetsarbetet. Därmed avvärs en diskussion om skillnader i kvinnors och mäns villkor, till exempel vad gäller sexualiserat våld och möjligheter till anställning. Och icke-besluten bidrar, i sin tur, till att bekräfta gängse föreställningar om manligt och kvinnligt.

Lidköping i ett demokratiskt perspektiv

Politiska beslut, lagstiftning samt språkliga och institutionella praktiker utgör led i en social process som återskapar könsskillnader i betydelsen asymmetriska könsrelationer så länge dessa inte benämns som problem som har med makt och politik att göra. Det är först med ett ifrågasättande av kvinnors och mäns villkor och relationer som givna och "naturliga" som en förändring kan komma till stånd. I det perspektivet blir den av många makthavare hyllade principen om könsneutralitet i själva verket en helt central byggsten i bevarandet av den demokratiska ordning som råder i Sverige. Att bestrida tanken att män och kvinnor skulle kunna ha skilda intressen, betyder att bevara mäns mer förmånliga villkor i samhället och den manliga normens överhöghet. Genom att inta en neutral eller passiv hållning säger politiker och byråkrater att den situation som råder inte behöver problematiseras, vilket måste betraktas som ett politiskt ställningstagande.

Den aktiva ingrediensen i den könsneutrala hållningen är att undvika att kön betraktas som en legitim politisk dimension. I praktiken innebär det att de könskonflikter som faktiskt uppträder i politiken definieras som något annat, som motsättningar av mer accepterat slag. På en mer övergripande, symbolisk nivå finns en strävan att hålla politikbegreppet rent från kön. Budskapet är att (kommun)medborgaren är en individ. På en mer konkret nivå blir det tydligt i Lidköping att debatten om kön

som en maktrelation gjordes om till en vänster-högerkonflikt. Önskan om att krav på förbättringar ska falla in i höger-vänsterdimensionen är markant hos etablerade politiker, även hos kvinnor. Denna föreställning slår igenom i praktiskt handlande i det att parti oftast går före kön. Samarbete kvinnor emellan, över block- och partigränserna, ifrågasätts.

Könskonflikten i Lidköping desamnerades också genom att de motsättningar som utspann sig mellan män och kvinnor som företrädare för olika intressen i politiken gjordes om till personkonflikter. Här kan man tala om försök till avpolitisering av jämställdhetsfrågan på en elementär nivå. Vad enskilda individer tycker, om de är besvärliga och militanta kvinnor, behöver man inte fästa någon större vikt vid, lyder resonemanget.

Här finns en dold dagordning om hur kvinnor i politiken bör agera. Budskapet från den politiska ordningen är att den bästa strategin för kvinnor är att uppträda på ett traditionellt kvinnligt vis, inte vara "bråkiga", inte skapa konfrontationer. Jämställdhetsarbetet hindras om dess förespråkare argumenterar för starkt för saken, är tanken. Lite tillspetsat kan man säga att en kvinnlig politiker som kämpar för jämställdhet har att välja mellan att vara "kvinnlig", och därmed inte märkas, och att vara "okvinnlig", och därmed tappa i legitimitet. En kvinnlig politiker från vänsterpartiet som tar strid för sina könsradikala värderingar blir därmed tredubbelt olycksbådande. Hon utmanar inte bara den gängse samförståndsandan i politiken. Hon trotsar dessutom bilden av god

kvinnlighet och föreställningen om den offentliga politiken som könsneutral.

Den rådande demokratins gränser för vad som är legitim politisk praktik blir tydlig. Det här knyter an till tankegångar som utgör ett slags grund i feministisk demokratiteori. En första förutsättning är att kvinnor ska ha möjligheter att vara "agents of their own lives" (jämför Alexander och Mohanty 1997, Lister 1997), det vill säga tala och agera utifrån sina specifika villkor som kvinnor. En andra tankegång är att deras handlingsfrihet måste tillåtas ha sin bas i feministiska kollektiva praktiker. Kvinnor måste ha rätt att omsätta personliga erfarenheter – av manligt förtryck och intressekonflikter mellan kvinnor och män – i kollektivt handlande som kvinnor (Eduards 1992).

För det tredje måste detta kunna innebära att kvinnors intressen ställs mot mäns, det vill säga att den politiska relationen mellan könen blir konfliktfylld, inte harmonisk. Slutligen att kvinnor ska ha rätt att föra upp frågor som rör den privata sfären, som sexualitet och våld, på den politiska dagordningen. De "kvinnofrågor" som prioriteras i Sverige är i hög grad offentliga frågor, främst sådana som rör kvinnors förvärvsarbete. Problem som har att göra med kvinnors kroppsliga erfarenheter betraktades länge som mindre politiska. Den relevanta frågan, som Maria Wendt Höjer ställer, är vilka möjligheter kvinnor har att delta i samhället på jämlika villkor om den kroppsliga integriteten är hotad, såväl i offentligheten som i hemmet (Wendt Höjer 1999).

Om demokrati betyder medborgarskap byggt på individuellt handlings-

utrymme, oavsett kön, accepterandet av olika former av kollektiva praktiker, procedurer som klarar konflikter, även mellan könen, samt att frihet från rädsla ska betraktas som en demokratisk rättighet – ja, då lider Lidköping av ett demokratiskt underskott. På den här generella nivån är Lidköping emellertid i gott sällskap av andra kommuner.

Tanken att den lokala gemenskapen skulle vara mer kvinnovänlig än den nationella och mer avlägsna politiken är under omprövning i feministisk demokratisk teori. Så argumenterar till exempel Iris Marion Young mot decentralisering och lokal autonomi, då små samfund tenderar att skapa konsensus och därmed tydligare principer för uteslutning och inneslutning (Young 1990). Även Anne Phillips är kritisk mot antagandet att ju mer decentraliserat desto mer demokratiskt. Hon pekar också på att jämställdhetsfrågan är så "stor" att den måste drivas på nationell nivå. Invändningarna till trots menar hon att lokalpolitiken ändå har en potential för ett alternativt politiskt tänkande (Phillips 1996, jämför Gustafsson 1997).

I detta demokratiperspektiv står det klart att Lidköpings kommun, i den undersökning vi gjort, inte svarade upp mot den nationella jämställdhetspolitik som bedrivits sedan 1970-talets början.

Förutom att jämställdhetslagen måste följas finns det en central och jämförelsevis radikal offentlig politik som anger mål för jämställdhetsarbetet. Man kan nog hävda att Lidköping undvek att ta sitt ansvar, både gentemot staten och sina egna kommuninvånare. I en mening lutade sig ledande politiker mot den kommunala självstyrelsen genom att bestämma att jämställdhetsfrågorna var oviktiga för kommunen. I en annan mening förnekade de sin självständighet genom att sitta och vänta på direktiv uppifrån.

Vi kan konstatera att nya demokratiska praktiker har svårt att få fotfäste i ett politiskt klimat som är så starkt präglad av föreställningen att kön antingen är ett problem för vänstern eller för enskilda kvinnor i Lidköping. Resultatet blir en könskonservativ hållning med kringkurna handlingsmöjligheter för kvinnor som jämställdhetsförespråkare och feminister, ett uttalat motstånd mot kvinnors samarbete och föga förståelse för tanken att pornografi och våld borde upp på den politiska dagordningen.

Ett slagord i linje med Lidköpings hållning i jämställdhetsarbetet skulle kunna vara: "jämställdhet är en politisk angelägenhet – så länge det inte handlar om kön!"

Referenser

- Alexander, M Jacqui och Chandra Talpade Mohanty (red), 1997
"Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures". New York and London: Routledge
- Bachrach , Peter och Morton S. Baratz, 1972
"Makt och fattigdom. Teori och praktik". Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Eduards, Maud et al, 1983
"Likestilling, hvor likt? Om den nordiske offentlige likestillingspolitikken". I Haavio-Mannila, Elina et al (red.) "Det uferdige demokratiet. Kvinner i nordisk politikk". Oslo: Nordiska Ministerrådet
- Eduards, Maud, 1992
"Den feministiska utmaningen: kvinnors kollektiva handlande". I Åström, Gertrud och Yvonne Hirdman (red.) "Kontrakt i kris". Stockholm: Carlssons.
- Gustafsson, Gunnel (red.), Maud Eduards och Malin Rönnblom, 1997
"Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s". Stockholm: PUBLICA
- Hannaprojektet delrapport 1995
- Hedlund, Gun, 1996
"Det handlar om prioriteringar. Kvinnors villkor och intressen i lokal politik". Örebro: Örebro Studies 14
- Hirschman, Albert O, 1996
"Den reaktionära retoriken. Konsten att argumentera mot alla samhälls-
förändringar". Stockholm: Ordfronts förlag
- Höjer, Maria Wendt, 1999
"För upp rädsla på dagordningen". Dagens Nyheter 19 juni
- Keränen, Marja, 1993
"Modern Political Science and Gender. A Debate Between the Deaf and the Mute". Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Lister, Ruth, 1997
"Citizenship: Feminist Perspectives". London: Macmillan
- Lukes, Steven, 1974
"Power: A Radical View". London: Macmillan
- Morgonbris S-kvinnor 1/98
- Phillips, Anne, 1996
"Feminism and the Attractions of the Local". I King, Desmond och Gerry Stoker (red.) "Rethinking Local Democracy". London: Macmillan

Pincus, Ingrid, 1997

“Män som hindrar och män som främjar jämställdhetsarbete”. I Jónasdóttir, Anna (red.) “Styrsystem och jämställdhet. Institutioner i förändring och könsmaktens framtid”, SOU nr 114:148–178

Pincus, Ingrid och Janneke van der Ros, 1999

“Vilje eller evne? Staten, kommunene og likestillingspolitikken”. I Bergqvist, Christina m fl (red.) “Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden”. Oslo: Universitetsforlaget

Rönblom, Malin et al, 1998

“Jämställdhet – retorik som praktik?”. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande nr 7

Scott, Joan W, 1986

“Gender: A Useful Category of Historical Analysis”. I American Historical Review, 91(5):1053–1075

Thomsson, Ulrika, 1997

“Kommunalpolitik och Kvinnopolitik – åt olika håll? Lidköpings kommun ur ett kvinnoperspektiv”. Opublicerad magisteruppsats, statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet

Young, Iris Marion, 1990

“Justice and the Politics of Difference”. Princeton: Princeton University Press

Statistik

BRÅ:s officiella statistik, 1996

SCB:s Befolkningsstatistik, 1996

Statistiksiffror om jämställdhet i Västra Götalands län, Länsstyrelsen Västra Götaland, 1999:29

Material från Lidköpings kommun

Drätselkontoret remissyttrande, 1981-02-03

“Förslag till riktlinjer för arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män inom Lidköpings kommun”, 1981-03-27

Gatukontoret remissyttrande, 1980-12-30, 1986-02-05

Kommunfullmäktige sammanträdesprotokoll 1982-05-24

Kommunfullmäktige sammanträdesprotokoll, 1982-10-25

Kommunkansliet yttrande, 1982-09-29

Kommunstyrelsens arbetsutskott, 1995-09-25

Kommunstyrelsens protokoll, 1978-08-31

Miljö- och hälsoskyddsnämnden sammanträdesprotokoll, 1986-02-06

Personalnämnden sammanträdesprotokoll, 1982-02-24

SACO/SR yttrande, 1985-05-20

Sammanställning av remissvar, 1981-03-10

Servicekontoret, brev 1990-08-16

Intervjuer och samtal

Centerpartiet, manlig politiker, 1996-01-17

Folkpartiet, kvinnlig politiker, 1996-04-16

Manlig före detta socialchef och jämställdhetshandläggare, 1996-04-17

Vänsterpartiet, kvinnlig politiker, 1996-04-18

Kommunens jämställdhetshandläggare, information från telefax och telefon, 1999-10-06

¹ Föreliggande artikel är skriven inom ramen för forskningsprogrammet "Demokrati i förändring – svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället", som finansieras av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Vi vill tacka forskarna i programmet för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna artikel. Vi vill också rikta ett tack till Maria Jansson, Ingrid Pincus och Maria Wendt Höjer, vars kommentarer varit av stor nytta.

Materialet i artikeln bygger på en magisteruppsats i statsvetenskap från 1997 författad av Ulrika Thomsson: *Kommunalpolitik och Kvinnopolitik ¾¾ åt olika håll? Lidköpings kommun ur ett kvinnoperspektiv*. Magisteruppsatsen innehåller tre delstudier varav en utgörs av Lidköpings kommuns jämställdhetsarbete. De övriga två belyser dels hur kvinnojouren i Lidköping kom till, dels hur kvinnors organisering utanför den etablerade politiska ordningen har tagit sig uttryck. Alla intervjuer med politiker, tjänstemän och enskilda kvinnor är utförda av Ulrika Thomsson under våren 1996. Intervjuerna pågick ca 1-1 ½ timma vardera. Intervjувaren spelades in på band och har i efterhand skickats ut för kontroll till dem som så önskade.

Vi har valt att inte sätta ut namn i artikeln trots att de intervjuade personerna är kommunpolitiker och därmed "offentliga". Vårt främsta skäl är att vi vill lyfta fram problem och principer i jämställdhetsarbetet snarare än personer.

² SCB:s Befolkningsstatistik 1996 del 3 tabell 4.1; Statistik om jämställdhet i Västra Götalands län 1998; BRÅ:s officiella statistik 1996 tabell 120. Barnomsorg innefattar kommunal förskola och kommunala familjedaghem och andel inskrivna barn i åldersgruppen 1-5 år.

³ I artikeln använder vi beteckningen vänsterpartiet genomgående. Före 1991 hette partiet vänsterpartiet kommunisterna.

⁴ Ordet *jämtegrering* har myntats av Gertrud Åström, ansvarig för Kommunförbundets Jämkom-projekt. Jämtegrering är tänkt att vara den svenska motsvarigheten till engelskans "*mainstreaming*" som idag gäller i jämställdhetspolitiken, det vill säga tanken att jämställdhetsperspektivet ska införlivas i all verksamhet och i alla sakpolitiska frågor (*Morgonbris S-kvinnor* 1/98:22ff).